

Kichik maktab yoshida o'quvchilarni maktab ta'limiga moslashtirishning ayrim masalalari

Yulchiyev Sobirali

Namangan viloyat pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi o'qituvchisi

Annotasiya: Mazkur maqolada maktab psixologining birinchi sinf o'quvchilarini maktabga psixologik moslashuvchanligi, shuningdek past o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan olib boradigan ishlarning ayrim jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, maktab psixologi, moslashuvchanlik, o'qituvchi, psixologik tuzatish.

Annotation: This article describes some aspects of the school psychologist's work with first-grade students' psychological adaptability to school, as well as low-assimilation students.

Key words: student, school psychologist, adaptability, teacher, psychological correction.

Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi ko'p jixatdan ularning maktabga tayyorgarlik darajalariga bog'liq. Bola avvalo maktabga jismoniy jihatdan tayyor bo'lishi kerak. 6 yoshli bolalarning anatomik-fiziologik rivojlanishi o'ziga xos tarzda kechadi. Bu yoshda bola organizmi jadal rivojlanadi. Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi nafaqat uning aqliy va jismoniy tayyorgarligi, balki shaxsiy va ijtimoiy-psixologik tayyogarliligiga xam bog'liq. Maktabga o'qish uchun kelayotgan bola yangi ijtimoiy mavqeini - turli majburiyatlari va xuquqlari bo'lgan va unga turli talablar

qo'yiladigan - o'quvchi mavqeini olish uchun tayyor bo'lmog'i lozim. Olti-yetti yoshli bolalar asosan, maktabda o'qish uchun ehtiyoj sezadilar, lekin bu hohish va ehtiyoj motivi turlicha bo'lishi mumkin. "Menga chiroyli forma, daftar, qalam va ruchkalar sotib olib berishadi", "Maktabda o'rtoqlarim ko'p bo'ladi va men ular bilan mazza qilib o'ynayman", "Maktabda uxlatishmaydi" maktabning tashqi ramzlari, shubxasiz maktabdagi bolalarni juda qiziqtiradi, lekin bu maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun asosiy sabab bo'la olmaydi. "Men otamga o'xshagan bo'lishim uchun o'qishim kerak", "Yozishni juda yaxshi ko'raman", "O'qishni o'rganaman", "Maktabda qiyin misollarni yechishni o'rganaman" ushbu xoxish va xarakat bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi uchun tabiiy ravishda asos bo'la oladi.

Bolaning endi o'zini katta bo'lganini, bog'cha bolasi emas, balki ma'lum bir majburiyatlari bor o'quvchi bo'lishini anglashi, jiddiy faoliyat bilan shug'ullanayotganligini bilishi nihoyatda muhim. Bolaning maktabga borishini istamasligi ham salbiy holat hisoblanadi. Birinchi marta maktabga qadam qo'yadigan birinchi sinf o'quvchilarining maktab talablariga, sharoitlariga moslashishi uchun ma'lum vaqt kerak bo'ladi. Amalda moslashish vaqti hamma bolalarda ham bir xilda samarali o'tmasligi mumkin. Bolaning maktabda moslashishdagi qiyinchiliklar faqat ota-onalar bilan emas, balki o'qituvchilarning o'quvchilarga berayotgan xarakteristikalarida ham qayd etilmoqda. Masalan, ota-onalar bolaning maktabga borishi, uy vazifasini bajarishni xohlamayotganini, juda asabiy bo'lib qolganini aytishsa, o'qituvchilar bu bolalarning darsda diqqatsizligi, tartibsizligi, tengdoshlari bilan tez-tez aytishib qolishlariga e'tibor berishmoqda. Bunday bolalarda asabiy ruhiy buzilish, psixik rivojlanishda orqada qolish vujudga keladi. Bolalar maktabda o'qishga qanchalik tayyor bo'lmasalar, maktabda moslashish davri shunchalik qiyin va uzoq o'tadi.

Psixologlar bolaning maktabda o'qishga tayyor deganlarida uning jismoniy, psixologik va shaxsiy tayyorgarligini nazarda tutadilar [2.89b.]. O'qishning dastlabki

oylarida maktab psixologining birinchi sinf o'quvchilari bilan olib boradigan asosiy ishlari quyidagilardan iborat:

- a) maktabga moslashishga qiynalayotgan bolalarni aniqlash;
- b) bu bolalarga psixologik yordam ko'rsatish.

Bu vazifani bajarish uchun bolani maktabga moslashishdagi qiyinchilik ko'rsatkichlarini aniqlash lozim. Ko'rsatkichlar quyidagicha bo'lishi mumkin:

- 1) O'quv materialini o'zlashtirishda;
- 2) O'qituvchi talablarini bajarishda qiynalish, o'quv vazifalarini bajarishda ixtiyoriylik xususiyatlari, harakat aktivligining o'zgarishi, bolaning emotsional xususiyatlari, o'qishga, maktab hayotiga qiziqishlari, o'qituvchi va tengdoshlari bilan muloqotga urinishlaridagi qiyinchiliklaridir.

Bolani har tomonlama psixologik tekshirib, keyin u bilan olib boriladigan tuzatish ishlarini ko'rsatish mumkin. Psixolog tuzatish metodlarini rejalashtirayotganda bolani maktabga moslashishga ijobiy ta'sir etadigan omillarni, ya'ni o'quvchini o'zini to'g'ri baholashi, oilada to'g'ri tarbiyalanishi, oiladagi kelishmovchiliklarning bartaraf etilishi, tengdoshlar orasida bolani hurmat qozonishini hisobga olish lozim. Maktab psixologining past o'zlashtiruvchi boshlangich sinf o'quvchilari bilan olib boradigan ishlari uning faoliyatidagi amaliy yo'nalishini tashkil etadi. Psixolog bunday o'quvchilar bilan olib boradigan ishning asosiy yo'nalishlari haqida gapirishdan oldin o'zlashtira olmaslik sabablarini ko'rib chiqamiz[1.76b]. Maktabgacha yosh davridan maktab yoshi davriga o'tish ancha qiyin kechadigan davrdir. Odatda maktabga borish bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklar va muammolar quyidagilardan iborat:

1. Yangi kun tartibi bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklar. Bunday qiyinchilik ko'proq maktabgacha tarbiya muassasalariga bormagan bolalar uchun xosdir.
2. Bolaning sinf jamoasiga moslashuvdagi qiyinchilik. Bu holat bolalar jamoalariga yetarli darajada ishtirok etmaganlarda ko'proq uchraydi.
3. O'qituvchi bilan o'quvchi munosabatlarida yuzaga keladigan qiyinchiliklar.

4. Bolaning oilaviy sharoiti o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklar.

Bu qiyinchiliklar bola rivojlanishining yangi ijtimoiy sharoitlarida asta - sekin o'z ifodasini topadi. Psixologlar maktabdagi psixogen buzilish bolalarning sinfda o'qishidagi qiyinchiliklarning asosiy xususiyatlaridan biri deb ko'rsatadilar. Ruhiy omillar ta'siri ostida kelib chiqadigan kasallik psixogen kasallikdir. Mazkur kasallik bolaning maktabda, oilada ob'ektiv va sub'ektiv mavqeining buzilishida, ta'lim-tarbiya jarayonining qiyinlashuvi hamda uning shaxsda psixogen tarkib topishida namoyon bo'ladi. Ta'limdagi qiyinchiliklarning alohida olingan sabablaridan kelib chiqib ularni tahlil qilish "Uddalanilmayotgan" materiallarni, masalan, yozuv yoki o'qishni bosh asos qilib olish, keyin esa ularni keltirib chiqarayotgan omillarni ko'rib chiqish mumkin. O'qituvchi bolalarda uchraydigan har qanday qiyinchilikni uning o'zlashtirishi bilan bog'laydi. Bunda bolani baholash odatdagidek o'ziga xos shaklda bo'ladi, a'lochi, demak, yaxshi o'quvchi, yomon baho olsa yomon o'quvchi. O'qituvchi o'zlashtirmaslikning haqiqiy sabablari to'g'risida kamdan kam o'ylaydi va tabiiyki, uni bartaraf qilishning o'ziga xos chora tadbirlarini izlaydi. Shuning uchun quyida maktab psixologining boshlangich sinf o'quvchilari bilan amalga oshirish mumkin bo'lgan psixologik tuzatish ishlarininng ayrim jihatlarini ko'rib chiqamiz. Misol tariqasida E.L.Yakovleva tomonidan taklif etilgan tuzatish dasturini havola qilamiz. Yozilgan so'zlarni tahlil qilish, ulardagi harflarni ko'rish uchun bolalarga diqqat qilish o'yinlari taklif qilinadi [3.124b]. Bu o'yin asosida sinash, tuzatish testi yotadi. Buning uchun katta shrift harflarida bosilgan eski ertak kitoblari olinadi. Bolalarga 5 minut davomida uchragan a harfini chizish taklif etiladi. Bunda bola 4 va undan ortiq a harfini qoldirsa yutqazadilar, agar kam qoldirsa yutadilar, degan shart qo'yiladi. Yutganlar rag'batlantiriladi. O'yinni har kuni o'ynagan ma'qul, yutuqlar natijasi esa, bir haftada bir marta e'lon qilinadi va g'olib taqdirlanadi. Topshiriqni bir-biriga qo'shni bolalarning o'zlari tekshiradilar. Chunki bu yoshdagi bolalar o'z ishlaridan ko'ra o'zgalar ishiga juda qiziqadilar. Shunga ko'ra ular sezmay qoldirgan xatolarga ko'ra ularning bir necha minut davomida

diqqat e'tiborlarini to'plagan holatlari juda ahamiyatlidir. Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, 4 haftadan so'ng o'qituvchining "Diqqat-e'tiborli bo'l" degan shiori bolalarda diqqatning to'planishiga xizmat qiladi. O'yin bilan bir vaqtda bolada ona tili darsligidan o'qish ko'rsatmasi beriladi. Bu usul bilan so'z qanday yoziladi va qanday o'qilishi haqida qiyosiy tushunchaga ega bo'ladi. Ma'lumki, ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi, diqqatni rivojlanishiga doir mashg'ulotlar o'quvchilarni diqqat-e'tiborli bo'lishga, bilimlarni mustahkamlashga va barcha topshiriqlarni bajarishga o'rgatadi. U mashg'ulotlar quyidagilar: "Aylanalar", "Kvadratlar", "Uchburchaklar" o'yini, "Muammoni izlashda ziyraklik" va hokazolar.

Maktab psixologining psixokorreksiya yo'nalishida olib boradigan asosiy faoliyati o'quvchi shaxsi va uning individualligini tarkib toptirish jarayoniga faol ta'sir o'tkazishga qaratilgan. Bunda psixologning vazifasi psixologik xizmatni muayyan qoida, mezonga asoslanib tashkil qilishdan iborat bo'lib, yosh davri xususiyatlariga binoan psixikaning rivojlanishi, shaxsning shakllanishi qonuniyatlarini amaliyotda hisobga olgan holda faoliyat olib borish, o'qituvchilar jamoasiga bolalar, o'quvchilar ta'lim-tarbiyasini individuallashtirishga ko'maklashish, ularning qobiliyati, layoqati va iqtidori darajasiga qarab korreksion ishlarni amalga oshirishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Asadov Y.M. Ruhiy holatlar diagnostikasi va korrektsiyasi. –T., 2000
2. Abramova G.S. Prakticheskaya psixologiya. Moskva, «Akademicheskiy projekt», Moskva, 2001.
3. Akimova M.K., K.M.Gurevich. Psixologicheskaya diagnostika. Moskva, 2005.
4. G'oziev E. Pedagogik psixologiya asoslari.- T.: «O'qituvchi», 2000 y.